

KS. JAROSŁAW M. POPŁAWSKI
Lublin

REGUŁA ŚW. AUGUSTYNA I JEJ GŁÓWNE PRZESŁANIE

Wśród bogatego dorobku pisarskiego, jaki pozostawił po sobie św. Augustyn († 430), Ojciec i Doktor Kościoła, znajduje się również tekst, który on sam określił mianem *libellus*. Chodzi mianowicie o Regułę, którą biskup Hippo Regius napisał kierując się swymi zainteresowaniami monastycyzmem. Warto zatem przybliżyć zarówno cel, motywy, czas, jak i główne treści, które św. Augustyn zawarł w tym dziele.

I. MOTYWY, CZAS I MIEJSCE POWSTANIA REGUŁY

Powszechnie przyjmuje się, że Augustyn napisał Regułę ok. 397 r., choć według niektórych badaczy (np. L. M. Verheijen) dzieło to powstało między rokiem 397 a 400¹. Jednakże samo zainteresowanie życiem monastycznym pojawiło się u Augustyna jeszcze podczas jego pobytu w Mediolanie. Był on wtedy, jak wiadomo, pod silnym wpływem i urokiem św. Ambrożego († 397) i nie jest wykluczone, iż właśnie wskutek sugestii biskupa Mediolanu zamieszkał, być może wraz z synem Adeodatem, matką Moniką i kilkoma uczniami oraz przyjaciółmi, w eremie Cassiciacum koło Mediolanu, gdzie przez kilka miesięcy oddawał się modlitwie². Można zapytać, co zadecydo-

¹ Por. L. M. V e r h e i j e n. *La règle de saint Augustin*. T. 2. Paris 1967. Nieco innego zdania jest A. de Vogüé (*Les règles monastiques anciennes (400-700) du moyen âge occidental*. Turnhout 1985 s. 13), który uważa, iż Reguła św. Augustyna powstała już ok. 395 r. Tematykę tę podjął również ks. J. Piłat (*Wstęp*. W: *Wczesne reguły monastyczne z Galii*. Red. ks. M. Starowieyski. Kraków 1994 s. 9-33).

² Por. J. M i s i u r e k. *Augustyn – życie*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 1. Lublin

wało o wybraniu takiej właśnie formy życia przez późniejszego biskupa Hippo Regius. Wydaje się, iż motywami, które zadecydowały o wielkiej fascynacji Augustyna życiem monastycznym, były – z jednej strony – jego własne przeżycia (droga głębokiego nawrócenia), tęsknota za życiem według ideałów pierwszej gminy chrześcijańskiej w Jerozolimie, która przeniknięta była „jednym sercem i jednym duchem” (por. Dz 4, 32 n.), z drugiej zaś strony – Święty uważał, iż w poszukiwaniu prawdy i umiłowaniu mądrości pomocni będą towarzysze, prawdziwi przyjaciele, którzy wspólnie z nim podążać będą do osiągnięcia prawdziwej mądrości i fascynacji pięknem. Swoje pierwsze doświadczenia życia cenobickiego św. Augustyn pogłębiał i rozwijał w sposób szczególnie po powrocie do Afryki Północnej. Już jako kapłan, a zwłaszcza wtedy, gdy został następcą biskupa Waleriusza, kontynuował swoje dzieło zmierzające do ugruntowania i dalszego rozwoju życia monastycznego w swojej diecezji³ Sam Augustyn tak o tym wspomina: „Zacząłem gromadzić moich zacnych współtowarzyszy, którzy nic nie mieli, jak i ja nic nie miałem, i szli za moim przykładem [...] sam Bóg był dla nas największym i najbogatszym skarbem”⁴ Z kolei autor biografii poświęconej Świętemu dodaje: „Zostawszy kapłanem nie zaniechał sprawy założenia klasztoru przy kościele i zaczął prowadzić życie wraz ze sługami Boga zgodnie ze sposobem oraz regułą ustanowioną za Świętych Apostołów”⁵

Reguła św. Augustyna, określana „szczytem zwięzłości”, jeżeli chodzi o tego rodzaju dokumenty, powstała zatem z poszukiwań jej autora, jak również z potrzeby chwili. Życie wspólne wymagało bowiem skodyfikowanych i uporządkowanych przepisów, by ideał „jedności serca i ducha” mógł być bez przeszkód realizowany. Zresztą podobną sytuację spotykamy również u innych zakonodawców tworzących przed Augustynem, np. u św. Pachomiusza († 346) czy też św. Bazylego († 379)⁶.

Mówiąc o czasie powstania Reguły, której autorem jest Augustyn, warto zaznaczyć, iż zachowały się różne jej teksty⁷ W sensie ścisłym całość Regu-

1985 kol. 1087-1088. Zob. także: J. A u m a n n. *Zarys historii duchowości*. Kielce 1993 s. 81 n.

³ M i s i u r e k, jw. kol. 1087.

⁴ *Sermo 355 2*. Przekł. ks. J. Jaworski w: Św. A u g u s t y n. *Wybór mów*. Pisma Starożytności XII. Warszawa 1973. Por. także: A. T r a p è. *Św. Augustyn człowiek – duszpasterz – mistyk*. Przeł. J. Sulowski. Warszawa 1987 s. 126 n.

⁵ P o s s y d i u s z. *Vita sancti Augustini 5, 1* (za: T r a p è, jw. s. 127).

⁶ Wpływ Reguł Pachomiusza, jak i Bazylego na tworzenie późniejszych kodeksów monastycznych wykazał ks. J. Piłat (jw. s. 22).

⁷ Zagadnienie to ciekawie nakreśliła J. Kowalczyk (*Augustyna Reguła*. W: *Encyklopedia*

ły św. Augustyna stanowią trzy teksty, a mianowicie: *Przepisy klasztorne (Ordo monasterii)*⁸, *Reguła (Praeceptum)*, *List 211 (1-4) Obiurgatio*, czyli upomnienie dla skłóconych mniszek, oraz dalsza część wspomnianego *Listu 211 (5-16)*, będąca *Regułą dla mniszek (Regularis informatio)*. Dzisiejszy stan badań pozwala stwierdzić, iż autentyczny tekst Reguły, której twórcą jest biskup Hippo Regius, stanowi *Praeceptum*, pozostałe zaś teksty są wynikiem transkrypcji bądź kompilacji powstałych na podstawie tekstu macierzystego.

II. GŁÓWNE PRZESŁANIE ZAWARTE W REGULE

Po tych wstępnych informacjach, które dały nam ogólny obraz i ukazały zasadnicze motywy, którymi kierował się św. Augustyn powołując do życia wspólnotę mniszą, jak również przekazując jej kodeks życia klasztornego, warto nieco przybliżyć jego zasadnicze przesłanie⁹

Opierając się na tekstach biblijnych, Augustyn w swej Regule akcentuje znaczenie miłości Boga i bliźniego, cnoty pokory, modlitwy, postu, opieki nad chorymi, skromności zewnętrznej i wewnętrznej także w zakresie stroju, braterskiego upomnienia, wspólnoty posiadanych dóbr, higieny osobistej, darowania uraz, posłuszeństwa przełożonym oraz dobrowolnego zachowania przepisów Reguły i częstego jej czytania.

Omawiając podstawowe predyspozycje, jakimi winien odznaczać się człowiek, aby zwrócić ku Bogu swe serce, Augustyn wymienia harmonię życia domowego (por. Ps 67, 7), jedność serc i dusz szukających Boga (por. Dz 4, 32), podział posiadanych dóbr i troskę o potrzeby poszczególnych osób (Dz 4, 35), wznoszenie swego umysłu (por. Kol 3, 1-2) w duchu pokory, harmonię i zgodę (Rz 15, 6; Dz 4, 32) oraz świadomość obecności Boga w każdej osobie (por. 2 Kor 6, 16). Już samo wyliczenie owych predyspozycji człowie-

Katolicka T. 1 kol. 1116-1119). Problematyką tą zajmował się również L. M. Verheijen (*La règle de saint Augustin*. T. 1-2. Paris 1967).

⁸ Nie wszyscy badacze przypisują autorstwo tego dokumentu Augustynowi. I tak np. P. Mondonnet (*Saint Dominique*. Paris 1937) dowodzi, iż to właśnie biskup Hippo Regius napisał ten tekst. Z kolei L. M. Verheijen stoi na stanowisku, że dzieło to wyszło spod pióra Alpiusa, biskupa Tagasty, sam Augustyn jest tylko autorem wstępu. Por. K o w a l c z y k, jw. kol. 1117.

⁹ Istnieją liczne polskie przekłady Reguły św. Augustyna (=RA). W opracowaniu posłużył się tekstem wydanym we Lwowie w 1934 r. pt. *Reguła św. Augustyna Biskupa i konstytucje Sióstr Zakonu św. O. Dominika*. Por. także: *Reguła*. Tłum. polskie ks. M. Starowieyski. PSP 26. Warszawa 1980 s. 73-102.

ka szukającego Boga świadczy o gruntownym przygotowaniu Augustyna do opracowania Reguły, jak i przenikającym całość wezwaniu: „abyście mieszkali we wspólnocie domu i mieli jedno serce i jednego ducha”¹⁰

Traktując o ubóstwie, Augustyn ma za wzór życie gminy jerozolimskiej, o której wspominają Dzieje Apostolskie (4, 32-35), podkreślając, że wszystkie dobra winny być wspólne, a każdy powinien otrzymać tyle, ile potrzebuje. Jednakże jeśli ktoś żył w większym dostatku, temu też i w życiu wspólnym należy stworzyć lepsze warunki¹¹ Warto dodać, że Augustyn przeciwstawiał się sporządzaniu testamentów, jak również przyjmowaniu i dawaniu prezentów.

Reguła Augustyna zaleca, by ci, którzy mieli w świecie znaczenie, nie pogardzali braćmi biedniejszymi: „Niech się nie wynoszą, jeśli przynieśli coś do zakonu”¹² A zatem należy dawać każdemu tyle, ile potrzebuje, zwłaszcza zaś ubogim, nie wynosić się z powodu wcześniej posiadanych dóbr oraz okazywać należy szacunek tym, którzy niegdyś mieli więcej bądź też zdobyli gruntowniejsze wykształcenie¹³

Wiele miejsca w swych pismach, w tym także w Regule, poświęca Augustyn zagadnieniu modlitwy. Jego *Wyznania* to jedna, długa i nieustanna modlitwa. W Regule zaś Augustyn mówi: „Trwajcie w modlitwie”¹⁴, bez modlitwy bowiem niczego znaczącego nie można osiągnąć. Augustyn nie określa bliżej czasu jej trwania, choć wiadomo, że akcentował zwłaszcza wagę modlitwy wspólnej. Klasztor winien mieć specjalne miejsce przeznaczone na modlitwę, a więc oratorium, którego nie wolno wykorzystywać do innych celów. Ponadto zwracał uwagę na modlitewny charakter śpiewu¹⁵, wspominając św. Ambrożego, który w Mediolanie wprowadził śpiew do kościołów. Augustyn podkreślał znaczenie dobrego rozumienia treści śpiewanego tekstu, jak i wartości śpiewu w Kościele w ogóle. Zwykł też być mawiać, że śpiewanie jest przejawem miłości Boga. Natomiast oznaką wzrostu życia duchowego jest, według niego, właściwy rozwój modlitwy¹⁶

W odniesieniu do postu Reguła Augustyna akcentuje jego aspekt duchowy – oczyszczenie i umartwienie („ciała wasze ujarzmiajcie”), które ma wyzwol-

¹⁰ RA I 2.

¹¹ RA I 3-4; V 1-3.

¹² RA I 7.

¹³ RA III 3-5.

¹⁴ RA II 1.

¹⁵ W *Wyznaniach* (IX 6) pisze, że płakał słuchając śpiewu kościelnego.

¹⁶ RA III 1-4; VI 2.

lić miłość silną i czystą. W odróżnieniu od surowych praktyk postnych preferowanych przez wielu mnichów i ascetów Wschodu chrześcijańskiego Augustyn zalecał daleko posunięty umiar i rozwagę. Nie odrzuca on praktyk postnych, jednakże każdy winien je dostosować do własnych sił i możliwości. Należy zaznaczyć, że w myśl Reguły spożywanie posiłków odbywało się w określonym czasie, a z przepisu tego mogli być zwolnieni chorzy¹⁷

Wprawdzie zagadnieniu czystości Augustyn poświęcił traktat *De sancta virginitate*, jednakże w swej Regule zaznacza, że celem wszelkich wysiłków w tym zakresie jest sam Bóg. Czystość można, według niego, osiągnąć m.in. przez wytrwałą i nieustanną modlitwę. Augustyn był przekonany, że aby zwalczyć złe czyny, należy zmienić wewnętrzne nastawienie. Choć uznawał za możliwe duchowe przyjaźnie między kobietą a mężczyzną, to jednak zalecał dużą rozwagę i ostrożność; wymagał m.in. obecności osoby trzeciej w czasie rozmów prowadzonych między mężczyzną a kobietą poza obrębem klasztoru¹⁸ Była to jak na owe czasy nowość niespotykana w żadnym z klasztorów.

Mówiąc o upomnieniu i przebaczeniu uraz, Reguła zaleca, aby w ogóle nie dochodziło do sporów, waśni i kłótni. Bracia winni sobie wybaczać urazy i pomiędzy sobą rozwiązywać ewentualne konflikty. Nie spotykamy w Regule żadnych karnych sankcji odnośnie do tego zagadnienia. Równocześnie też Augustyn przywiązywał wielką wagę do pełnienia czynów miłosierdzia. Miłosierdzie oznacza m.in. poważne traktowanie słabości innych ludzi. Miłosierdzie oczekuje się od każdego człowieka. Dla Augustyna *miser cordia* oznacza nie co innego, jak przygarńnięcie do serca¹⁹

W swojej Regule Augustyn zwraca uwagę na znaczenie poznawania prawdy i potrzebę studium. Prawda bowiem i wiedza pozwalają na zdobycie mądrości, a ta uchroni przed błędem. Z tego też względu wysunął nawet postulat, by w klasztorze znajdowała się biblioteka²⁰ Nic dziwnego, że dzięki temu jest uznawany za ojca kultury zachodniej.

W myśl przepisów Reguły Augustyna nie można mówić o absolutnym autorytecie przełożonego, który winien interweniować tylko wtedy, gdy zaistniał konflikt jest trudny do rozwiązania²¹. Zagadnieniem tym zajął się

¹⁷ RA III 1-5.

¹⁸ RA VI 1-7.

¹⁹ RA VI 1-3.

²⁰ RA V 10.

²¹ RA VII 1-4.

m.in. w *De civitate Dei*, gdzie pisze o obowiązku pomagania i wspierania przełożonego.

Reguła kończy się zachętą do jej pilnego zachowania. Studiujący ją winni się w niej „przeglądać” jak w zwierciadle. Przywołuje także określone teksty biblijne: „Przestrzegaj tych zaleceń z miłością jako miłośnik duchowego piękna” (Syr 44, 6), „wydający woń Chrystusa” (2 Kor 2, 15) „w dobroci swego życia” (1 P 3, 16). Widzimy zatem, że w swej Regule Augustyn umiejętnie połączył ideał życia kontemplacyjnego z życiem czynnym. Dzięki Regule stał się inicjatorem życia cenobickiego dla mężczyzn na terenie Afryki. Ideał tego życia realizowany był we wspólnocie, w osobistym ubóstwie, celibacie, udzielaniu sobie wzajemnej pomocy oraz studiowaniu i refleksji. Ideał ten oparty został na opisie życia pierwszej gminy chrześcijańskiej w Jerozolimie (Dz 4, 32-35).

Reguła św. Augustyna wywarła pewien wpływ na kształtowanie się późniejszych przepisów normujących życie zakonne na Zachodzie. Nie jest wykluczone, że korzystał z niej św. Benedykt z Nursji († 547) przy układaniu swojej reguły dla mnichów na Monte Cassino, jak też św. Cezary z Arles († 542) w *Regula virginum*. Pod koniec XI wieku św. Iwon z Chartres († 1116) dokonał przeróbki *Praeceptum*; znane ono było również nie tylko na terenach Francji, ale i Hiszpanii, gdzie wykorzystali je Leander z Sewilii († 600) w *De institutione virginum* i św. Izydor z Sewilii († 636) w swej *Regula monachorum*.

Reguła odegrała znaczącą rolę głównie w XI i XII wieku w dziele reformy życia duchowieństwa. Pozwalała na realizację ewangelicznej miłości w ramach życia wspólnotowego, a jednocześnie na łączenie kontemplacji z działaniem, wyrażającym się głównie w działalności apostolskiej. Nic dziwnego, że w naszym stuleciu ok. 60 nowo powstałych zgromadzeń żeńskich i ok. 150 innych zgromadzeń zakonnych kieruje się Regułą św. Augustyna²².

Warto na koniec podkreślić, że zasadniczym przesłaniem Reguły św. Augustyna jest wezwanie do życia we wspólnocie, w jedności i miłości braterskiej za przykładem pierwszej gminy chrześcijańskiej²³. Doskonałość życia chrześcijańskiego wyraża się więc, według Augustyna, w praktykowaniu cnót wpływających na zachowanie jedności. Oprócz ubóstwa, przejawiającego się

²² Por. L. M. V e r h e i j e n. *La règle de saint Augustin. L'état actuel des faits*. „Augustinianum” 4:1964 s. 109-122. Por. także: A. Z u m k e l l e r. *Sens i duch Reguły św. Augustyna*. Kraków 1994.

²³ E. B o u l a r a n d. *Expérience et conception de la vie monastique chez saint Augustin*. „Bulletin de littérature ecclésiastique” 64:1963 s. 81-116, 172-194.

w wyzbyciu się własności prywatnej i przywiązania do rzeczy materialnych, niezbędna jest pokora, opieka nad chorymi, posłuszeństwo przełożonym jako reprezentantom Boga, czystość, wstrzemięźliwość w pokarmach i napojach oraz ćwiczenie się w pamięci na obecność Bożą. Autor akcentuje też wagę modlitwy tak wspólnej, jak i indywidualnej (medytacja). Dzięki swej elastyczności przepisy Reguły mogły znaleźć zastosowanie w różnych wspólnotach zakonnych, stowarzyszeniach i bractwach kościelnych nawet w czasach najnowszych.

DIE REGEL DES HL. AUGUSTINUS UND IHRE WICHTIGE ÜBERMITTLUNG

Z u s a m m e n f a s s u n g

In einer reichen schriftstellerischen Tätigkeit des hl. Augustinus, bemerkenswert sind die Fundamentalordnungen des Mönchenlebens, die man als seine Regel bezeichnet. Der authentische Augustinus Text ist sogenannte *Praeceptum*, das ca. 397 geschrieben wurde. Der hl. Augustinus fand eine Stütze im biblischen Texten und betonte zugleich wie wichtig die Gottes – und Nächstenliebe, das Gebet, das Fasten, eine Sorge um die Kranken, die Brudermahnung, eine Schuldvergebung und ein Gehorsam gegen Vorstehen des Klosters ist. Diese Regel des Augustinus wurde auch später eine wichtige Rolle spielen, bzw. wenn es um eine neuen Ordensgemeinschaft Gründung im Westen sich handelt.

Zusammengefaßt von Jarosław M. Popławski